

19 Μαΐου 2021

Για τις Κυκλάδες

Κυκλάδες ένας θαλασσινός προορισμός και ταυτόχρονα πολλοί επί μέρους νησιωτικοί προορισμοί, που ξεχωρίζουν για το μοναδικό χρώμα της θάλασσας, για το ανεπανάληπτο φυσικό τοπίο, για το χαρακτηριστικό τους ανάγλυφο, για τον ήλιο και το φως τους, για τους όρμους τους, για τους κατάλευκους οικισμούς τους, για την ιστορία και τα πολιτιστικά τους αξιοθέατα, για όλα αυτά μαζί, που δεν τα βρίσκει κανείς σε κανένα άλλο νησιωτικό σύμπλεγμα στον κόσμο.

Κυκλάδες, τα νησιά του Αιγαίου που κυκλώνουν το ιερό νησί της Δήλου, μια ελληνική πολυνησία, μια θαλασσινή πολιτεία με αμέτρητα μικρά και μεγάλα νησιά, πεντακάθαρη θάλασσα.

147 νησιά και νησίδες / 365 μέρες το χρόνο

2051+ χιλιόμετρα ακτογραμμής είναι στη διάθεση κάθε επισκέπτη που θα ήθελε να ανακαλύψει το δικό του προσωπικό προορισμό.

200 + όρμοι, λιμάνια και αλιευτικά καταφύγια δημιουργούν ένα φυσικό ιστιοπλοϊκό πάρκο και προσφέρουν στους θαλασσινούς επισκέπτες ξεκούραση και διασκέδαση.

465 + μαγευτικές παραλίες για κολύμπι και παρατήρηση βυθού (snorkeling) και καταδύσεις. Είναι η μεγαλύτερη ίσως, απόλαυση στα πεντακάθαρα νερά όλων των νησιών, που διατηρούν, χάρη στη διαμόρφωση του βυθού, το μοναδικό τους απίστευτο χρώμα.

+ χρόνια μακραίωνη ιστορία. Καθώς το Αιγαίο υπήρξε η γέφυρα επικοινωνίας και ανταλλαγής αγαθών και ιδεών μεταξύ γειτονικών λαών και πολιτισμών που δημιουργήθηκαν εδώ.

242+ αξιοθέατα ιστορικά, γεωλογικά, οικολογικά, αρχιτεκτονικά, θρησκευτικά κλπ) προσφέρονται στους επισκέπτες,

που μπορούν να ακολουθήσουν δρομολόγια, που να ικανοποιούν τα δικά τους εξειδικευμένα ενδιαφέροντά τους.

77 Μουσεία και συλλογές: Συγκεντρώνουν και παρουσιάζουν στιγμιότυπα από την ζωή ανθρώπων που έζησαν και δημιούργησαν, χιλιάδες χρόνια πριν σε τούτα εδώ τα μέρη.

47 Φυσικά αξιοθέατα: Η ιστορία της γεωλογικής δημιουργίας των Κυκλάδων εξηγεί τον τεράστιο γεωλογικό πλούτο τους: κάθε νησί παρουσιάζει ένα εντυπωσιακό και εντελώς ξεχωριστό ανάγλυφο και περιλαμβάνει αξιοθέατα με τεράστιο γεωλογικό αλλά και παλαιοντολογικό, αρχαιολογικό και ιστορικό ενδιαφέρον όπως σπήλαια, γεωλογικούς σχηματισμούς κ.α.

96 περιοχές NATURA 2000 και περιοχές Ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Παρά τη φτωχή βλάστηση, στα νησιά των Κυκλάδων υπάρχει σήμερα ένας σπάνιος πλούτος χλωρίδας που περιλαμβάνει περισσότερα από 1600 είδη φυτών, με πάνω από 200 καταγεγραμμένα ενδημικά, σπάνια ή απειλούμενα είδη. Επίσης τα νησιά των Κυκλάδων παρουσιάζουν μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα πανίδα, που περιλαμβάνει πολλά ενδημικά είδη που ζουν μόνο στην Ελλάδα ή ακόμα και μόνο σε ένα νησί ή βραχονησίδα των Κυκλάδων!

125 μονοπάτια συνολικού μήκους 578,8 χλμ.

17 διαδρομές ειδικού ενδιαφέροντος (πολιτιστικού και οικολογικού) συνολικού μήκους 145 χλμ.

Ιστορία

Τα νησιά του συμπλέγματος των Κυκλάδων σηματοδοτούν λόγω θέσης και ιστορικής παρουσίας, την Αυγή του Ελληνικού Πολιτισμού. Η ονομασία Κυκλάδες είναι γνωστή από την αρχαιότητα από πολλούς αρχαίους συγγραφείς όπως ο Ηρόδοτος, ο Θουκυδίδης, ο Στράβωνας, ο Καλλίμαχος κ.α. και δόθηκε στα νησιά επειδή

σχημάτιζαν έναν κύκλο γύρω από το Ιερό νησί της ελληνικής αρχαιότητας, την Δήλο. Σύμφωνα με την παράδοση πρώτοι κάτοικοι των Κυκλάδων ήταν οι Κάρρες, οι Λέλεγιες και οι Φοίνικες. Η αρχαιότερη εγκατάσταση ανθρώπων στις Κυκλάδες ανάγεται στο 9000 π.Χ., όπως δείχνει ο υπαίθριος οικισμός μεσολιθικής εποχής που ανακαλύφθηκε στην περιοχή Μαρουλάς της Κύθνου.

Ο οψιδιανός της Μήλου που βρέθηκε στο σπήλαιο Φράγχθι της Ερμιονίδας (ανατολική Πελοπόννησος) μαρτυρά την οργανωμένη παρουσία του ανθρώπου στις Κυκλάδες κατά την 8η χιλιετία π.Χ.

Στο Σάλιαγκο, μικρή νησίδα ανάμεσα στην Αντίπαρο και την Πάρο, ο οικισμός που βρέθηκε παρουσιάζει έναν ιδιόμορφο νησιωτικό πολιτισμό της νεότερης νεολιθικής εποχής (περίπου 4300-3900 π.Χ.) με ευρήματα πολύ μεγάλης σημασίας.

Στην 'Ανδρο, στο οροπέδιο Στρόφιλα, εντοπίστηκε οικισμός της 4ης χιλιετίας π.Χ. -ο μεγαλύτερος νεολιθικός οικισμός του Αιγαίου- όπου ανακαλύφθηκαν οι παλαιότερες στην Ελλάδα βραχογραφίες.

Από τα τέλη της 4ης χιλιετίας π.Χ. και κατά τη διάρκεια της 3ης, παράλληλα με τον Πρωτομινωϊκό Πολιτισμό της Κρήτης και τον Πρωτοελλαδικό της ηπειρωτικής Ελλάδας, με αφετηρία την Κέα (οικισμός Κεφάλαια, 3300-3200 π.Χ.) αναπτύχθηκε στις Κυκλάδες ένας πολιτισμός με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ο Κυκλαδικός Πολιτισμός, που άφησε παγκοσμίως ανεπανάληπτα καλλιτεχνικά δείγματα, με ξεχωριστά ανάμεσά τους τα περίφημα κυκλαδικά ειδώλια. Ο πολιτισμός αυτός αναπτύχθηκε σε μικρές ανεξάρτητες κοινότητες δεμένες με τη θάλασσα, καθώς τα νησιά αφενός δεν διέθεταν μεγάλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις και αφετέρου

βρίσκονταν στο σταυροδρόμι των θαλάσσιων δρόμων ανάμεσα στη Μικρά Ασία, την Ελλάδα και την Κρήτη. Τα κυκλαδίτικα καράβια όργωναν τις θάλασσες και έρχονταν σε επαφή με τις γύρω από το Αιγαίο περιοχές, ανταλλάσσοντας μαζί τους προϊόντα αλλά και πολιτιστικά στοιχεία. Ο Κυκλαδικός Πολιτισμός, που κάλυψε όλη την εποχή του χαλκού (3200-1100 π.Χ.), διαιρείται σε τρεις μεγάλες περιόδους:

Πρωτοκυκλαδική περίοδος, 3200-2000 π.Χ.

Μεσοκυκλαδική περίοδος, 2000-1650 π.Χ.

Υστεροκυκλαδική περίοδος, 1650-1100 π.Χ.

Οι δημιουργοί

Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, δημιουργοί του Πρωτοκυκλαδικού Πολιτισμού ήταν οι Κάρες και οι Λέλεγες. Στην πρώτη φάση, τα σπίτια χτίζονταν πάνω σε χαμηλούς λόφους για να προστατεύονται από τις πλημμύρες και τους εχθρούς, αραιά και χωρίς τείχη, και οι κάτοικοι ασχολούνταν με το ψάρεμα και την πειρατεία. Στη δεύτερη φάση, η απάντηση της μινωικής Κρήτης στις πειρατικές επιδρομές των Κυκλαδιτών τούς αφαίρεσε τον έλεγχο των θαλασσών και τους ανάγκασε να αποσυρθούν στο εσωτερικό των νησιών, σε οχυρωμένους λόφους που προστατεύονταν από τείχη. Τα σπίτια χτίζονταν το ένα κοντά στο άλλο και μόνο μικροί διάδρομοι αφήνονταν μεταξύ τους (Καστρί και Χαλανδριανή Σύρου, 'Αγιος Ανδρέας Σίφνου, Πάνορμος Νάξου, Δήλος). Στην τρίτη φάση είναι καταφανής η επικυριαρχία της μινωικής Κρήτης: όλοι σχεδόν οι οικισμοί, εκτός από αυτούς που βρίσκονταν σε μεγάλα νησιά με εύφορη ενδοχώρα, ήταν πάλι παραθαλάσσιοι και ανοχύρωτοι (Μήλος, Πάρος, Αμοργός, Θήρα) αποτελώντας πρόσφορα λιμάνια για το κρητικό εμπόριο.

Τα σπίτια των Κυκλαδιτών ήταν μικρά (με ένα ή δύο δωμάτια), χωρίς εστία, και οι στέγες τους ήταν ελαφρές, φτιαγμένες από κλαδιά, καλάμια και πατημένο πηλό. Το σχέδιο των σπιτιών προσαρμοζόταν στο χώρο που διέθεταν και έτσι ήταν άλλοτε ευθύγραμμο και άλλοτε καμπυλόγραμμο. Γύρω από τους οικισμούς χτίστηκαν τα τείχη και στις πλαγιές των κοντινών λόφων ήταν τα νεκροταφεία.

Πλούσια καλλιτεχνική δραστηριότητα

Μνημειακή τέχνη δεν ανέπτυξαν οι Κυκλαδίτες, αλλά την καλλιτεχνική τους δραστηριότητα την βλέπουμε κυρίως στο πλήθος των μικρών έργων τέχνης που βρέθηκαν στους οικισμούς και στα νεκροταφεία (κτερίσματα): «τηγανοειδή» σκεύη που ακόμα δεν έχουν βρει ικανοποιητική ερμηνεία, «σαλτσιέρες», σκεύη από λευκό μάρμαρο, ζωόμορφα αγγεία. Οι Κυκλαδίτες διέπρεψαν στη μεταλλοτεχνία και τη μικροτεχνία (εργαλεία, ασημένιες περόνες, διαδήματα, περιδέραια). Όμως το κυριότερο δημιούργημα του Πρωτοκυκλαδικού Πολιτισμού είναι τα θαυμάσια μαρμάρινα ειδώλια, που η παραγωγή τους συνεχίστηκε χωρίς διακοπή ολόκληρη την τρίτη χιλιετία π.Χ. Στην αρχή απλοϊκά και σχηματικά, κατέληξαν σε υπέροχες πλαστικές δημιουργίες όπου αποδίδονται λεπτομέρειες του σώματος και χαρακτηριστικά του προσώπου. Τα περισσότερα παρουσιάζουν γυναικείες μορφές, μερικές φορές σε κατάσταση εγκυμοσύνης, μετωπικά και μόνο σε δύο διαστάσεις. Αργότερα, όταν οι τεχνίτες είχαν πια υποτάξει το υλικό τους και κινούνταν στις τρεις διαστάσεις του χώρου, έχουμε συμπλέγματα και εκπληκτικές δημιουργίες όπως τα περίφημα αγαλματίδια-σύμβολα του Πρωτοκυκλαδικού Πολιτισμού «Αρπιστής» και «Αυλητής» που ανακαλύφθηκαν στην Κέρο και σήμερα κοσμούν το Εθνικό Μουσείο της Αθήνας.

Κατά την επόμενη περίοδο του Κυκλαδικού Πολιτισμού, τη Μεσοκυκλαδική (2000-1650 π.Χ.), οι Κυκλάδες συνέχισαν να επηρεάζονται από τη μινωική θαλασσοκρατορία. Η έντονη αυτή επίδραση είναι εμφανέστατη στη θήρα, όπου χτίστηκαν πολυώροφα σπίτια, στολισμένα με εκπληκτικές τοιχογραφίες (Ακρωτήρι). Οι οικισμοί συνεχίζουν να είναι παραθαλάσσιοι (Μήλος-Φυλακωπή ΙΙ, Πάρος-Παροικιά, Κέα-Αγία Ειρήνη, θήρα, Θηρασιά, Δήλος, Τήνος, Σύρος, Σίφνος, Αμοργός), εξυπηρετώντας το εμπόριο μεταξύ της Κρήτης και της υπόλοιπης Ελλάδας. Η περίοδος αυτή, αφού έδωσε καλλιτεχνικά δημιουργήματα απaráμιλλης αξίας, διακόπηκε βίαια από την καταστροφική έκρηξη του ηφαιστείου της θήρας γύρω στο 1650 π.Χ.

Κατά την Υστεροκυκλαδική περίοδο (1650-1100 π.Χ.) έχουμε την αιφνίδια εξαφάνιση του Μινωικού Πολιτισμού (τέλη του 16ου αιώνα), ίσως σαν επακόλουθο της έκρηξης του ηφαιστείου της θήρας, οπότε την κρητική επικράτηση διαδέχτηκε η μυκηναϊκή. Οι πρώτοι μυκηναϊκοί εμπορικοί σταθμοί στις Κυκλάδες εμφανίστηκαν πριν το τέλος του 15ου π.Χ. αιώνα και στις αρχές του 14ου είχαν πλέον εξαπλωθεί στη Νάξο, τη Δήλο, την Κύθνο, τη Σέριφο, τη Μήλο (Φυλακωπή ΙΙΙ). Τρεις αιώνες αργότερα, η παρακμή του μυκηναϊκού κόσμου είχε τον αντίκτυπό της και στις Κυκλάδες και λίγο μετά το 1100 π.Χ. εγκαταλείφθηκαν και οι τελευταίες μυκηναϊκές ακροπόλεις.

Η εξοικείωση των Κυκλαδιτών με τη θάλασσα τούς έκανε ατρόμητους ναυτικούς. Τα λίγα αλλά εκλεκτά προϊόντα τους, γεωργικά, κτηνοτροφικά και βιοτεχνικά, μεταφέρονταν σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο, ενώ περιζήτητα ήταν τα ορυκτά των νησιών – ο χρυσός και ο άργυρος της Σίφνου, η κιμωλία γη και η κίσηρις (ελαφρόπετρα) της Μήλου, η μίλτος (ορυκτή κόκκινη βαφή) της Κέας.

Περσικοί πόλεμοι

Με τους Περσικούς όμως πολέμους από τις αρχές του 5ου π.Χ. αιώνα τα νησιά βρίσκονται κυριολεκτικά μεταξύ δύο πυρών. Η εμφάνιση του περσικού Στόλου προξένησε πανικό στο Αιγαίο. Οι Δήλιοι για να σωθούν καταφεύγουν στην Τήνο, ενώ οι Νάξος καταστρέφεται από τους Πέρσες. Μέχρι το 480 π.Χ. η Κυκλάδες παραμένουν υπό Περσική κατοχή. Στο Αρτεμίσιο όμως οι Κείοι πολεμούν στο πλευρό των Ελλήνων και στην Σαλαμίνα παίρνουν μέρος οι Κείοι, Κύθνιοι, Σερίφιοι, Μήλιοι, Νάξιοι όπως και στις Πλαταιές. Στην Δηλιακή συμμαχία που ιδρύθηκε για να συνεχίσει τον αγώνα κατά των Περσών, οι Κυκλάδες συμμετέχουν πρώτες χωρίς δισταγμό. Όταν όμως η συμμαχία μετετράπη σε ηγεμονία των Αθηνών, οι πόλεις άρχισαν δυσανασχετούν. Η αποστασία της Νάξου οδήγησε στην πολιορκία και στην καταστροφή του νησιού από τους Αθηναίους, που με την πάροδο του χρόνου γίνονται διαρκώς σκληρότεροι. Η καταπίεση θα αρχίσει από το 454 π.Χ. οπότε το ταμείο της συμμαχίας μεταφέρεται από την Δήλο στην Αθήνα. Το 444 Αθηναίοι κληρούχοι εγκαθίσταται στα πιο εύφορα μέρη της 'Ανδρου και της Νάξου και το 426 πολιορκείται η Μήλος που συμμαχούσε με τη Σπάρτη. Τον ίδιο χρόνο γίνεται η κάθαρση της Δήλου, ενώ λίγο αργότερα το 422 η Δήλιοι διώχνονται από το νησί τους, που καταλαμβάνεται από τους Αθηναίους.

Με την ήττα το Αθηναίων στον Πελοποννησιακό Πόλεμο η κατάσταση για τους νησιώτες δεν άλλαξε κα πολύ, αφού η Σπαρτιατική κυριαρχία αποδείχτηκε βαρύτερη. Γι' αυτό όταν μετά τις νίκες των Αθηναίων ανασυστήθηκε η παλαιά συμμαχία, το 378 π.Χ., οι νησιώτες έλαβαν και πάλι μέρος σε αυτή. Με την εμφάνιση των Μακεδόνων η κατάσταση θα αλλάξει και στους αγώνες των Επίγονων μετά τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου, οι Κυκλάδες αλλάζουν συχνά κυρίαρχο ανάλογα με τον ισχυρό της κάθε περιόδου.

Μετά τη διάλυση της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας οι Κυκλάδες απέκτησαν την αυτονομία τους. Το 313 π.Χ. δημιουργήθηκε το Κοινόν των Νησιωτών, ένα είδος ομοσπονδίας με έδρα αρχικά τη Δήλο και αργότερα την Τήνο, που σήμανε την έναρξη μιας νέας περιόδου ακμής των Κυκλάδων. Η κοσμοπολίτικη Δήλος γνωρίζει μεγάλη οικονομική ανάπτυξη, όπως και η Τήνος. Από την εποχή αυτή προέρχονται και οι «πύργοι» (παρατηρητήρια-φρουκτωρίες) που βρέθηκαν στα νησιά: ο Πύργος του Αγίου Πέτρου στην 'Ανδρο, της Αγίας Τριάδας στην Αμοργό, της Αγίας Μαρίνας στην Κέα, του Χειμάρρου στη Νάξο. Η καλλιτεχνική άνθηση που ακολούθησε ήταν εξαιρετικά σημαντική, με κορυφαία δείγματα την Αφροδίτη της Μήλου, τον Ερμή της 'Ανδρου και τα ψηφιδωτά και τις τοιχογραφίες της Δήλου.

Ελληνιστική και Ρωμαϊκή εποχή

Οι ηγεμόνες των ελληνιστικών κρατών στολίζουν τη Δήλο με νέα μεγάλα κτήρια, ενώ η εμφάνιση των Ρωμαίων ευνοεί ακόμα περισσότερο το νησί. Το 167 π.Χ. κηρύσσεται ελεύθερο λιμάνι για να πλήξει το εμπόριο της Ρόδου που είχε περάσει στο στρατόπεδο των Μακεδόνων, εχθρών των Ρωμαίων. Τον επόμενο χρόνο το νησί παραχωρείται στους Αθηναίους, ενώ οι κάτοικοι του διώχνονται και πάλι και καταφεύγουν στην Αχαΐα. Οι Αθηναίοι εγκαθιστούν κληρούχους και αρχίζει μια νέα περίοδος ακμής του νησιού, κυρίως μετά την καταστροφή της Κορίνθου από τους Ρωμαίους το 146 π.Χ. Η Δήλος γίνεται τότε η μοναδική αγορά χαλκού, μύρων και δούλων. Έμποροι από όλα τα μέρη του αρχαίου κόσμου συναντώνται στις τέσσερις αγορές του νησιού, γύρω από το Ιερό του Απόλλωνα. Η καταστροφή όμως δεν θα αργήσει να έρθει : το 88 π.Χ. ο βασιλιάς του Πόντου Μιθριδάτης, σε πόλεμο με τους Ρωμαίους, θα καταστρέψει το νησί επειδή αρνήθηκε να συμμαχήσει μαζί του εναντίον των Ρωμαίων.

Είκοσι χιλιάδες κάτοικοι του νησιού θα σφαγούν, ενώ οι υπόλοιποι εγκατέλειψαν το νησί. Λίγο αργότερα, το 69 π.Χ. οι πειρατές θα αφανίσουν ότι είχε μείνει όρθιο στο νησί.

Κατά τους επόμενους αιώνες οι Κυκλάδες έγιναν αντικείμενο διεκδίκησης των Μακεδόνων, των επιγόνων του Μ. Αλεξάνδρου και των Ρωμαίων, αλλάζοντας κυρίαρχο ανάλογα με τον ισχυρό της κάθε περιόδου. Ενώ όμως όλα τα νησιά άρχιζαν να παρακμάζουν, η Δήλος γνώρισε μια νέα άνθηση. Οι ηγεμόνες των ελληνιστικών κρατών την κόσμησαν με νέα μεγάλα κτήρια, ενώ η εμφάνιση των Ρωμαίων ευνόησε ακόμα περισσότερο το νησί.

Οι πρώτοι Χριστιανοί στις Κυκλάδες

Στα πρώτα μεταχριστιανικά χρόνια πολλές από τις Κυκλάδες είχαν πια ερημωθεί και χρησιμοποιούντο ως τόποι εξορίας επιφανών Ρωμαίων που έπεφταν σε δυσμένεια. Την εποχή του Στράβωνα, αξιόλογες ήταν ακόμα η Άνδρος, η Νάξος, η Πάρος και η Τήνος, όπου υπήρχε μεγάλη πόλη και αξιόλογο Ιερό του Ποσειδώνα. Στην Κέα υπήρχαν πλέον μόνο δύο πόλεις, η Καρθαία και η Ιουλίσ, με τις οποίες είχαν συγχωνευτεί οι άλλες δύο (Κορησσία και Ποιήεσσα). Ο χριστιανισμός φαίνεται ότι άργησε να επικρατήσει στις Κυκλάδες. Οι θεοί του Ελληνικού Δωδεκάθεου, μαζί με τους νέους που ήρθαν από την Ανατολή και την Αίγυπτο (Μίθρας στην Θήρα, Ίσις, Όσιρις, Ανούβις, Σάραπις στη Δήλο, Πάρο, Νάξο, Άνδρο) εξακολούθησαν να λατρεύονται πολλούς αιώνες μετά την εμφάνιση του Χριστού. Πρώτη η Άνδρος απέκτησε επίσκοπο τον Ζωΐλο, όπως μαθαίνουμε από τα πρακτικά της συνόδου της Αλεξάνδρειας, το 362 μ.Χ.

Οι Κατακόμβες της Μήλου, που χρησιμοποιήθηκαν από τα τέλη του 2ου μέχρι τον 5ο αιώνα ως κοιμητήριο, τόπος λατρείας και άσυλο των χριστιανών, είναι το σπουδαιότερο, με παγκόσμια σημασία,

μνημείο αυτής της περιόδου.

Με την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.) οι Κυκλάδες έγιναν μαζί με τα άλλα νησιά του Αιγαίου επαρχία του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους. Σύμφωνα με την παράδοση, ο ίδιος ο Μ. Κωνσταντίνος ανήγειρε στην Πάρο τον ναό της Παναγίας της Εκατονταπυλιανής, ένα από τα σπουδαιότερα παλαιοχριστιανικά μνημεία του ελλαδικού χώρου. Μέσα στο πλαίσιο της βυζαντινής αυτοκρατορίας οι Κυκλάδες συνέχισαν την ιστορία τους δίνοντας θαυμάσια μνημεία του βυζαντινού πολιτισμού, αριστουργηματικές βυζαντινές εικόνες και υπέροχες εκκλησίες (έξοχο δείγμα η Παναγία η Πρωτόθρονος στη Νάξο με το σύνθρονο του 9ου/10ου αιώνα). Τον 10ο αιώνα οι Κυκλάδες εντάχθηκαν στο θέμα του Αιγαίου. Όλους αυτούς τους αιώνες, οι πολλαπλές επιθέσεις πειρατών, κυρίως Αράβων, αποτέλεσαν τη μεγαλύτερη αιτία δεινών για τα νησιά.

Ενετοί και Φράγκοι στις Κυκλάδες

Μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους, το 1204, τα περισσότερα νησιά των Κυκλάδων περιήλθαν στους Ενετούς. Οι αδελφοί Γκίζι κατέλαβαν την Τήνο, τη Μύκονο, τη Σέριφο, την Κέα, την Αμοργό, ενώ ο Μάρκος Σανούδος κατέλαβε τη Νάξο, την Πάρο, την Αντίπαρο, τη Μήλο, την Κίμωλο, τη Σίφνο, την Κύθνο, τη Φολέγανδρο, την Ανάφη, την Ίο, τη θήρα. Το 1207 ο Μ. Σανούδος ίδρυσε το Δουκάτο του Αιγαίου ή της Νάξου, με πρωτεύουσα τη Νάξο, και το 1208 ο πάπας Ιννοκέντιος Γ' ίδρυσε την καθολική Επισκοπή Νάξου. Οι συνθήκες της ζωής διαμορφώθηκαν με βάση το φεουδαρχικό δίκαιο, με διαφορές βέβαια από νησί σε νησί. Οι καθολικού δόγματος φεουδάρχες και άρχοντες εγκαθίσταντο στα κάστρα και οι συμπαγείς μάζες του ντόπιου ορθόδοξου πληθυσμού έμεναν στους οικισμούς δίπλα στα κάστρα ή στα χωριά. Η μακρά περίοδος της ενετικής κατοχής είχε

σαν αποτέλεσμα οι κάτοικοι ορισμένων νησιών να δεχτούν το καθολικό δόγμα. Έτσι, στην Τήνο, τη Σύρο, τη Νάξο και τη Σαντορίνη αναπτύχθηκε μια πλούσια καθολική παράδοση, που συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Το Δουκάτο της Νάξου υπήρξε το σταθερότερο δημιούργημα της φραγκοκρατίας στην Ελλάδα: υπό τους Σανούδους και αργότερα υπό τους Κρίσπι παρέμεινε ισχυρό ακόμα και μετά την πτώση της λατινικής αυτοκρατορίας της Κωνσταντινούπολης, δεν καταλύθηκε ποτέ από την αναγεννημένη βυζαντινή αυτοκρατορία και επέζησε για σχεδόν εκατό χρόνια μετά την κατάληψη της Πόλης από τους Τούρκους. Το 1537, οι γαλέρες του σουλτάνου με στόλαρχο τον Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα κατέλαβαν τα περισσότερα νησιά. Οι Κρίσπι διατηρήθηκαν από τον σουλτάνο ως φόρου υποτελείς άρχοντες του Δουκάτου μέχρι το 1566, οπότε ο τουρκικός στόλος κατέλυσε οριστικά το Δουκάτο. Μόνο η Τήνος έμεινε ενετική, για να περιέλθει στους Τούρκους δύο αιώνες αργότερα.

Υπό τουρκική κατοχή

Το 1766 οι Κυκλάδες καταλαμβάνονται από τους Τούρκους. Ο σουλτάνος Σελίμ Β΄ τα δώρισε αρχικά στον Εβραίο Μιχαήλ Ναζή και μετά τον θάνατο του τελευταίου προσαρτήθηκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Κάθε νησί αποτελούσε τότε μια μικρή αυτόνομη κοινότητα με άρχοντες τους Επιτρόπους που είχαν εξουσία δικαστική, εισέπρατταν τους φόρους κ.λ.π. Πολλά νησιά τότε άρχισαν να πλουτίζουν από την ναυτιλία και το εμπόριο και να ευημερούν. Με τον ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1770, παρακινημένα από την Αικατερίνη Β΄ και τον Ορλώφ, πολλά νησιά ξεσηκώθηκαν. Η ρωσοτουρκική συνθήκη του Κιουτσούκ – Καϊναρτζή (1774) εξασφάλισε πολλά προνόμια για την ναυτιλία και το εμπόριο των νησιωτών, που σιγά – σιγά πλούτισαν τόσο, ώστε να βοηθήσουν αποτελεσματικά με χρήματα και πλοία τον αγώνα για

την απελευθέρωση του Έθνους, που ξέσπασε το 1821.

Οι Κυκλάδες στο νέο ελληνικό κράτος

Οι Κυκλάδες συμμετείχαν στον επαναστατικό αγώνα με κάθε τρόπο, με μοναδική εξαίρεση τη Σύρο, που εξαιτίας της γαλλικής προστασίας έμεινε τυπικά ουδέτερη, αλλά προσέφερε στον αγώνα πολύ ουσιαστικότερες υπηρεσίες, λειτουργώντας ως κέντρο ασφαλούς υποδοχής προσφύγων και αμάχων. Ως ελεύθερο λιμάνι, ήδη κατά τη διάρκεια της επανάστασης η μικρή Σύρος εξελίχθηκε ραγδαία σε ένα διεθνούς κλίμακας εμπορικό κέντρο, που αποτέλεσε τη βασική πηγή εσόδων για το υπό σύσταση ελληνικό κράτος. Η επίσημη ανακήρυξή του θα βρει τις Κυκλάδες εντός των στενών ορίων του, με τη Σύρο υποψήφια για πρωτεύουσα. Αν και προκρίθηκε η Αθήνα, η Σύρος προχώρησε σε ακόμα μεγαλύτερη ανάπτυξη, εξελίχθηκε σε ένα από τα σημαντικότερα εμποροβιομηχανικά κέντρα της Ελλάδας, έδρα ναυπηγείων και βιομηχανιών, και η Ερμούπολη αναδείχτηκε στο πρώτο (και ίσως μοναδικό έκτοτε) ευρωπαϊζόν αστικό κέντρο του ελεύθερου ελληνισμού. Μόνο η διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου (1896) μετέθεσε δυτικότερα, προς τον Πειραιά, το «σταυροδρόμι της ανατολικής Μεσογείου». Αλλά η Σύρος είχε αντιδράσει έγκαιρα με τη στροφή προς τη βιομηχανία.

Ορισμένα νησιά των Κυκλάδων, με πρωτοπόρο την Άνδρο, στράφηκαν προς τη ναυτιλία, διαγράφοντας μια θεαματική πορεία.

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι Κυκλάδες έχουν αναδειχθεί διεθνώς ως αγαπημένοι ταξιδιωτικοί προορισμοί. Επισκέπτες συρρέουν από όλα τα μέρη του κόσμου για να χαρούν την ανέπαφη φύση και το παραδοσιακό χρώμα των Κυκλάδων, να γνωρίσουν τον τρόπο ζωής

των Κυκλαδιτών και να έρθουν σε επαφή με έναν ανεξάντλητο πολιτιστικό πλούτο που χάνεται στις απαρχές της ιστορίας του ανθρώπινου πολιτισμού.

Πολιτισμός

Το Αρχιπέλαγος του Αιγαίου, αυτή η κλειστή ελληνική θάλασσα με τα διάσπαρτα νησιά, αποτέλεσε το λίκνο του ελληνικού πολιτισμού.

Από την πρώτη κιόλας εμφάνιση του ανθρώπινου είδους στην γη, η περιοχή του Αιγαίου Αρχιπελάγους προσέλκυσε οικιστές. Οι ιδιαίτερα ευνοϊκές συνθήκες του Αιγιακού χώρου, οι κλιματολογικές συνθήκες, οι ανοιχτοί ορίζοντες, οι δυνατότητες συγκοινωνιακής προσπέλασης των νησιών, άλλαξαν σταδιακά την νοοτροπία των πρώτων αποίκων, οι οποίοι από βοσκοί και γεωργοί μεταβλήθηκαν σε ναυτικούς και τεχνίτες, εμπόρους και καλλιτέχνες. Το φυσικό περιβάλλον του ευρύτερου υδάτινου και στεριανού Αιγιακού Χώρου στάθηκε αποφασιστικός παράγοντας στην διαμόρφωση των Ελληνικών χαρακτηριστικών και γνωρισμάτων. Στις μεγάλες πόλεις τις Ιωνίας, στα παράλια της Μακεδονίας, στα νησιά, στα ελλαδικά ακρογιάλια, έζησαν ο Όμηρος, ο Θαλής, ο Ηράκλειτος, ο Αναξίμανδρος, ο Αναξιμένης, ο Δημόκριτος ο Αριστοτέλης, ο Ηρόδοτος, ο Θουκυδίδης.

Το Αιγαίο δεν ήταν μόνο το λίκνο που γεννήθηκαν αμέτρητοι πολιτισμοί, αλλά και ο χώρος όπου οι λαοί είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν ο ένας τον άλλον καλύτερα, όπου όλοι και όλα πρόβαλαν, υπέβαλλαν και ενίσχυσαν την ιδέα της ενότητας και της παναθρώπινης οικουμενικότητας.

Η μελέτη του Κυκλαδικού Πολιτισμού άρχισε τις τελευταίες δεκαετίες του περασμένου αιώνα και οφείλεται κατά μεγάλο μέρος στον Έλληνα αρχαιολόγο Χ. Τσούντα, που ανάσκαψε πολλά κυκλαδικά νεκροταφεία στην Σύρο, Πάρο, Αντίπαρο, Σίφνο κ.α. Ο Κυκλαδικός πολιτισμός χωρίζεται σε τρεις φάσεις : Τον Πρωτοκυκλαδικό, 3200/3100 – 2000 π.Χ., τον Μεσοκυκλαδικό 2000/1900 – 1550 π.Χ. και τον Υστεροκυκλαδικό, 1550 π.Χ. έως την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας. Όλοι σχεδόν οι κυκλαδικοί οικισμοί είναι παράλιοι εκτός από αυτούς που βρίσκονται σε μεγάλα νησιά με εύφορη ενδοχώρα. Την ανάπτυξή τους την ευνόησε η προνομιά της θέσης των νησιών που αποτελούν φυσικό σύνδεσμο ανάμεσα στην Μ. Ασία και την Ευρώπη. Από τις αρχές ήδη της Πρώϊμης Χαλκοκρατίας, τα κυκλαδίτικα καράβια όργωναν τις θάλασσες και έρχονταν σε επαφή με τις γύρω από το Αιγαίο περιοχές, ανταλλάσσοντας μαζί με τα προϊόντα τους και πολιτιστικά στοιχεία. Το εμπόριο καλύπτει σημαντικό μέρος από τις ασχολίες τους : εργαλεία και μαχαίρια από οψιανο λίθο της Μήλου, πήλινα αγγεία και χάλκινα αντικείμενα καθώς και μαρμάρινα ειδώλια που εξάγονταν στην Μ. Ασία, στην Ελλάδα και στην Κρήτη. Η μεταλλουργία από τις Κυκλάδες πέρασε και στην υπόλοιπη Ελλάδα.

Τα σπίτια των Κυκλαδιτών ήταν μικρά (το πολύ δυο δωμάτια), χωρίς εστία, γιατί τα νησιά δεν είχαν δάση για να παράγουν κούσιμα, και το πάχος των τοίχων ήταν μόλις 50 εκ. πράγμα που αποδεικνύει ότι οι στέγες ήταν ελαφρές, από κλαδιά, καλάμια και πατημένο πηλό. Γύρω από τους οικισμούς υπήρχαν τείχη με πάχος έως 1,60 μ. Το σχέδιο των σπιτιών προσαρμοζόταν στο χώρο που διέθεταν και έτσι ήταν άλλοτε ευθύγραμμο και άλλοτε καμπυλόγραμμο. Στις πλαγιές των λόφων κοντά στον οικισμό ήταν τα νεκροταφεία με τάφους κιβωτιόσχημους σε σχήμα τραπεζίου ή με πρωτόγονη θολωτή μορφή (Σύρος) ή λοξευμένοι στον μαλακό βράχο (Μήλος). Τους τάφους χρησιμοποιούσαν για περισσότερους από έναν νεκρό, αλλά πρόσεχαν πάντα να μην μετακινηθεί το κρανίο του προηγούμενου νεκρού από την θέση του. Οι νεκροί

ετοποθετούντο στον τάφο συνεσταλμένοι με τα χέρια μπροστά στο πρόσωπο και τα γόνατα κοντά στο σαγόνι. Κοντά τους έμπαιναν τα κτερίσματα, πλούσια ή φτωχά ανάλογα με την κοινωνική θέση του νεκρού : αντικείμενα της καθημερινής ζωής, αγγεία πήλινα και μαρμάρινα, εργαλεία και σκεύη για τον καλλωπισμό, βελόνες, λεπίδες οψιανού και μαρμάρινα ειδώλια. Για να επισημαίνεται ο τάφος, πάνω από την πλάκα που τον κάλυπτε, χτιζόταν τοιχαλάκι. Η ύπαρξη ψευδοεισόδου στους τάφους οδήγησε τους μελετητές στο συμπέρασμα ότι οι κυκλαδίτες πίστευαν πως ο τάφος ήταν μεταθανάτια κατοικία. Είναι δύσκολο να μιλήσει κανείς για την κοινωνική οργάνωση των κυκλαδιτών. Από τα σπίτια που έχουν ανασκαφεί στους διάφορους οικισμούς κανένα δεν ξεχωρίζει σαν σπίτι του αρχηγού, μόνο στα νεκροταφεία βρίσκουμε μερικούς τάφους πιο πλούσιους από τους άλλους και τοποθετημένους σε πιο κεντρική θέση. Αυτό το γεγονός ίσως να σημαίνει ότι οι κυκλαδίτες ήταν χωρισμένοι σε γένη ή φυλές.

Για την θρησκεία δεν γνωρίζουμε σχεδόν τίποτα, από τα ταφικά όμως έθιμα συμπεραίνουμε πως ήταν ένα κράμα δεισιδαιμονίας και μαγείας. Μνημειακή τέχνη δεν ανέπτυξαν οι Πρωτοκυκλαδίτες, την καλλιτεχνική τους δραστηριότητα την βλέπουμε κυρίως στα αγγεία και στα ειδώλια. Στα πρώτα στάδια τα κεραμικά είναι χειροποίητα, πυξίδες κυλινδρικές ή σφαιρικές που φέρουν διακόσμηση στο χαραγμένο ψαροκόκαλο, άλλοτε με πόδι ή λαιμό, και μικροί κρατήρες με πόδι ή χωρίς πόδι, είναι τα επικρατέστερα σχήματα. Στην δεύτερη φάση η χρήση του κεραμικού τροχού καθιερώνεται και τα σχήματα των αγγείων πολλαπλασιάζονται. Χαρακτηριστικά είναι τα περίεργα τηγανοειδή σκεύη που κατά μια ερμηνεία χρησιμοποιούντο ως καθρέπτες, και τα αγγεία που για το σχήμα τους πήραν το όνομα «σαλτσιέρες».

Οι κυκλαδίτες διέπρεψαν και στην μεταλλοτεχνία και μικροτεχνία (εργαλεία, ασημένιες περόνες, διαδήματα, περιδέραια από χάνδρες ή κοχύλια) Βρέθηκαν ακόμα χαραγμένες σε πλάκες ή

βράχους ζωγραφισμένες παραστάσεις, με κυνήγια ή χορούς και άλλες σκηνές από την καθημερινή ζωή. Το κυριότερο όμως δημιούργημα του πρωτοκυκλαδικού πολιτισμού είναι τα θαυμάσια μαρμάρινα ειδώλια. Η παραγωγή τους συνεχίζεται χωρίς διακοπή σε ολόκληρη της Τρίτη χιλιετία. Στην αρχή σχηματικά, καταλήγουν σε υπέροχες πλαστικές δημιουργίες όσο πλουτίζεται η πείρα των τεχνιτών και τελειοποιούνται τα εργαλεία και η τεχνική. Από τα απλοϊκά σχηματικά περνάμε στα βιολόσχημα και σιγά – σιγά σε πιο νατουραλιστικές μορφές, όπου αποδίδονται λεπτομέρειες σώματος, χαρακτηριστικά του προσώπου κ.λ.π. Τα περισσότερα παρουσιάζουν γυναικείες μορφές, μερικές φορές σε κατάσταση εγκυμοσύνης, μετωπικά και με δύο μόνο διαστάσεις. Έχουμε όμως και πολεμιστές ή αρχηγούς και αργότερα, όταν οι τεχνίτες έχουν πια υποτάξει το υλικό τους και κινούνται στις τρεις διαστάσεις του χώρου, έχουμε και συμπλέγματα ή αξιόλογες δημιουργίες, όπως ο αρπιστής της Κέρου και ο αυλήτης του Εθνικού Μουσείου. Τα υπέροχα αυτά δημιουργήματα, που θεωρούνται τα παλαιότερα γλυπτά της Ευρώπης, δεν έχουν ακόμα βρει ικανοποιητική ερμηνεία.

Οι παραδοσιακές τέχνες στις Κυκλάδες

Οι Κυκλαδίτες συνεχίζουν μια μακρόχρονη ιστορία στις παραδοσιακές τέχνες, με πολλά εργαστήρια και πολλούς λαϊκούς δημιουργούς που δίνουν τη δική τους συμβολή στον κυκλαδικό λαϊκό πολιτισμό. Πλούσια και ζωντανή παράδοση έχουν να επιδείξουν στη μαρμαρογλυπτική πρώτη απ' όλα τα νησιά η Τήνος με τα ξακουστά εργαστήρια Μαρμάρου στον Πύργο, η 'Ανδρος, η Νάξος και η Πάρος, στην καλαθοπλεκτική η Τήνος, στη ναυπηγο-ξυλουργική η Σύρος και τα Κουφονήσια, στην υφαντική η Μύκονος, η Νάξος, η Κέα και οι Μικρές Κυκλάδες, στην τέχνη του ψηφιδωτού η Ίος, στην κεραμική η Κύθνος, η Νάξος και η Σίφνος, στην ξυλογλυπτική η Αμοργός, στο χτίσιμο της πέτρας και στην κεραμιδοσκεπή η Κέα.

Δίπλα στους πολλούς άγνωστους λαϊκούς δημιουργούς των παραδοσιακών τεχνών, οι Κυκλάδες έχουν αναδείξει πολλούς και μεγάλους δημιουργούς των εικαστικών τεχνών. Ολόφωτα παραδείγματα οι ζωγράφοι Νικηφόρος Λύτρας, Νικόλαος Γκύζης, Γιάννης Γαΐτης και οι γλύπτες Γιαννούλης Χαλεπάς, Δημήτριος Φιλιππότης από την Τήνο, και ο ζωγράφος Κωνσταντίνος Πανώριος από τη Σίφνο. Σημαντικούς ζωγράφους και γλύπτες έχει δώσει η Άνδρος, αλλά και η Σύρος και η Πάρος.

Η λαϊκή μουσική παράδοση των Κυκλάδων είναι πλούσια και πασίγνωστη, παρουσιάζοντας αναρίθμητα τραγούδια με τη συνοδεία του βιολιού και του λαούτου, και θαυμάσιους νησιώτικους χορούς όπου οι χορευτές νομίζουν πως δεν πατούν στη γη. Στη Σύρο γεννήθηκε ο σημαντικός εκπρόσωπος του ρεμπέτικου τραγουδιού ο Μάρκος Βαμβακάρης, ο οποίος μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922, από τη σύζευξη του σμυρνέικου με το δημοτικό τραγούδι δημιούργησε ένα ιδιότυπο μουσικό είδος με την ονομασία ρεμπέτικο.

Τέλος, από τις Κυκλάδες προήλθαν μεγάλες μορφές των ελληνικών γραμμάτων όπως ο θεόφιλος Καΐρης και ο Ανδρέας Εμπειρικός (Άνδρος), ο Εμμανουήλ Ροΐδης και ο Δημήτριος Βικέλας (Σύρος).

Ήθη και έθιμα

Σε κάθε νησί τηρούνται με μεγάλη προσήλωση και πηγαίο κέφι οι γιορτές των τοπικών προστατών αγίων, με τους «πανηγυράδες» (Σίφνος, Κουφονήσια) και τους «κτήτορες» (Σέριφος) να μεριμνούν ώστε να οργανωθούν όλα στην εντέλεια – μια ιδανική ευκαιρία για να γνωρίσουν οι φιλοξενούμενοι τον τρόπο που οι

Κυκλαδίτες γλεντούν με νησιώτικα τραγούδια και χορούς υπό τους ήχους του βιολιού και του λαούτου, όπου το κέφι απογειώνεται.

Κορυφαία θέση στον ετήσιο εορταστικό κύκλο των Κυκλάδων έχει η Παναγία – μακρινός απόηχος της προϊστορικής λατρείας της θεάς-μητέρας (πβ. το επιβλητικό ειδώλιο της Μεγάλης Μητέρας που ανακαλύφθηκε στην Κέρο). Η Παναγία τιμάται με αναρίθμητα τοπικά προσωνύμια σε όλα τα νησιά: η Παλατιανή και η Πανάχραντος στην 'Ανδρο, η Καστριανή και η Ρευματιανή στην Τζια, η Οδηγήτρια στην Κίμωλο, η Πορταίτισσα και η Θαλασσίτρα στη Μήλο, η Βλαχερνιώτισσα και η Πρωτόθρονος στη Νάξο, η Γιάτραινα στη Θηρασιά, η Παντάνασσα στη Σίκινο, η Ουρανοφόρα στη Σίφνο, η Παναγία η Μαρτιάτισσα και η Μαγιάτισσα στη Φολέγανδρο. Ξεχωριστές γιορτές της Παναγίας με πανελλήνια και πανορθόδοξη ακτινοβολία είναι αυτές της Μεγαλόχαρης στην Τήνο, της Εκατονταπυλιανής στην Πάρο και της Χοζοβιώτισσας στην Αμοργό. Σε πολλά νησιά στις 23 Αυγούστου γιορτάζονται τα Εννιάμερα της Παναγίας, ενώ μια ιδιαίτερη σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα γιορτή της Παναγίας τηρείται το Σάββατο του Ακαθίστου Ύμνου (Παναγία η Ακαθή στη Σχοινούσα, Θεοσκέπαστος στην 'Ανδρο).

Ο ερχομός της άνοιξης στις Κυκλάδες συνοδεύεται από τα αποκριάτικα έθιμα – τους μασκαράδες, το καρναβάλι, το γαϊτανάκι. Στον Τριαντάρο της Τήνου την Τσικνοπέμπτη αναβιώνει το Αλφαβητάρι της Αγάπης, όπου οι χορευτές τραγουδούν σε κύκλο ένας-ένας περιπαιχτικούς στίχους, και στη Νάξο οι Απόκριες γιορτάζονται με διονυσιακά στοιχεία, με τους «κουδουνάτους» και τους «φουστανελάτους». Φημισμένο είναι το αποκριάτικο έθιμο του «καπετάνιου» στην Αμοργό και το ανάλογο της «καπεταναίας» στη Σέριφο την Κυριακή της Τυρινής. Την ίδια μέρα, στη Σίφνο στήνεται ο χορός του Κυρ-Βοριά, ενώ στην 'Ανω Σύρο το καρναβάλι περνώντας μέσα από τα στενά δρομάκια δημιουργεί μια ατμόσφαιρα ενθουσιαστική.

Η περίοδος του Πάσχα έχει μια ξεχωριστή γοητεία στα κυκλαδονήσια, με τη λιτή μεγαλοπρέπεια της περιφοράς του επιταφίου στα φρεσκοασπρισμένα δρομάκια, και τα γλέντια και τους χορούς όλη την εβδομάδα που ακολουθεί. Στη Φολέγανδρο το Πάσχα γιορτάζεται με την τριήμερη περιφορά της εικόνας της Παναγίας, όπου κάθε σπίτι υποδέχεται την πομπή με κεράσματα και τα βράδια στήνονται γλέντια και χοροί. Σε πολλά νησιά το απόγευμα της Κυριακής του Πάσχα οι κάτοικοι συγκεντρώνονται στην πλατεία και παίζουν «μπίλιους» ή «τσούνια», ένα παραδοσιακό παιχνίδι που θυμίζει μπόουλινγκ. Στον Κτικάδο της Τήνου τη Δευτέρα του Πάσχα τηρείται απαρέγκλιτα το έθιμο της Τράπεζας της Αγάπης, όπου ορθόδοξοι και καθολικοί τρώνε σε κοινό τραπέζι. Και στην Πάρο ο ταξιδιώτης θα έχει την ευκαιρία να παρακολουθήσει το πανελλαδικά μοναδικό έθιμο της αναπαράστασης των Παθών.

Το βράδυ της 23ης Ιουνίου, παραμονή του Αϊ-Γιάννη, ή στις 24 Ιουνίου, στην Άνδρο, την Αντίπαρο, την Ίο, τη Νάξο τελούν το πατροπαράδοτο έθιμο του κλήδονα. Σε όλα τα νησιά το καλοκαίρι στήνονται ψαράδικες γιορτές με άφθονο ντόπιο κρασί και νόστιμους θαλασσινούς μεζέδες και το τέλος του καλοκαιριού φέρνει τα έθιμα του τρύγου, του πατήματος και του ρακιζιού (της παραγωγής του τσίπουρου). Στην Πάρο στις 3 Νοεμβρίου, γιορτή του Αϊ-Γιώργη του Μεθυστή, οι Παριανοί εγκαινιάζουν τα κρασιά τους σε ένα έθιμο που παραπέμπει στις διονυσιακές γιορτές, ενώ στη Σέριφο στις 14 Νοεμβρίου, του Αγίου Φιλίππου, στήνεται ένα τρικούβεργο γλέντι, όπου οι κάτοικοι ανοίγουν το νέο τους κρασί και τελούν τα περίφημα «χοιροσφάγια», ένα ζωηρό έθιμο που έχει τις ρίζες του στους βυζαντινούς χρόνους και τηρείται σε όλες σχεδόν τις Κυκλάδες στο τέλος του φθινοπώρου και πριν τα Χριστούγεννα.

Όπως είναι φυσικό, ξεχωριστό εορτασμό επιφυλάσσει η θαλασσινή πολιτεία των Κυκλάδων στον προστάτη άγιο των θαλασσινών, Νικόλαο. Στα Κουφονήσια μετά τη λειτουργία ακολουθεί γλέντι όπου προσφέρονται θαλασσινοί μεζέδες και ψημένη ρακή, και στη Σχοινούσα γιορτάζει το γραφικό εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου στο φάρο του λιμανιού, με κύριο έδεσμα τον πατροπαράδοτο μπακαλιάρo σκορδαλιά.

Η περίοδος των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς φέρνει τις δικές της εορταστικές παραδόσεις. Ονομαστά είναι τα σιφνέικα κάλαντα, αυτοσχέδια στιχουργήματα που σχολιάζουν πρόσωπα και καταστάσεις, ενώ στον Τριπόταμο της Τήνου τηρείται το περίφημο έθιμο του «Κάβου», με στοιχεία πρωτοχριστιανικά, μεσαιωνικά και αγιορείτικα.

Ο κύκλος των εθιμικών παραδόσεων αγκαλιάζει το κυκλαδίτικο σπιτικό στις χαρές και στις λύπες του. Στην Ανάφη στους γάμους είναι καλεσμένο όλο το νησί και οι διαδικασίες διαρκούν από την Τρίτη μέχρι την επόμενη Δευτέρα, ενώ μια ξεχωριστή εμπειρία είναι ο σιφνέικος γάμος, με το τεράστιο τελετουργικό, το διήμερο γλέντι και τις εκατοντάδες αυτοσχέδιες ποιητικές ευχές.

Στην Κέα, στην Αμοργό και αλλού, με την αντίληψη ότι ο θάνατος δεν είναι το τέλος του κύκλου αλλά ένα μέρος του, οι συγγενείς του νεκρού τηρούν το έθιμο του αποχαιρετιστήριου δείπνου («μακαριά»).

Αυτοί οι άνθρωποι γεννούν στον επισκέπτη που έρχεται σε επαφή μαζί τους τη ζωνρή επιθυμία να γνωρίσει περισσότερα για αυτούς, για το παρελθόν που τους γέννησε, πάνω από δέκα

χιλιάδες χρόνια πριν τη σημερινή εποχή που ο αμέριμος ταξιδιώτης περπατά εντυπωσιασμένος στις ανοιξιάτικες πλαγιές της Ανάφης, απολαμβάνει μια ανέμελη καλοκαιρινή νυχτιά σε κάποια παραλία της Ηρακλειάς, ρεμβάζει στο φθινοπωρινό ηλιοβασίλεμα από κάποιο μπαλκονάκι της Βενετίας στη Μύκονο, ατενίζει τη συγκλονιστική θέα της χειμωνιάτικης θάλασσας από τη Χώρα της Φολέγανδρου ή περιδιαβαίνει ξένοιαστος τα στενά δρομάκια της Σεριφου ή της Θηρασιάς.

Αρχιτεκτονική

Η γη των Κυκλάδων κρύβει μια ανεπανάληπτη έκπληξη για κάθε ταξιδιώτη: τη λαϊκή κυκλαδίτικη αρχιτεκτονική, η πρωτοτυπία και η χάρη της οποίας έχουν δώσει στις Κυκλάδες φήμη πέρα από τα σύνορα της Ελλάδας. Εδώ, όλα τα κτίσματα είναι προσαρμοσμένα με σοφία στις καθημερινές ανάγκες των κατοίκων και με θαυμαστό τρόπο ενταγμένα στη λιτή ομορφιά του κυκλαδίτικου τοπίου. Η σοφία της οικονομίας των υλικών, του περιορισμένου στο ελάχιστο εσωτερικού χώρου, της επινοητικότητας που ήταν αναγκαία για την επιβίωση κάτω από σκληρές συνθήκες, όλα προκαλούν σήμερα το θαυμασμό. Η προσαρμογή των κτισμάτων στις κλίσεις του εδάφους ώστε να αποφεύγονται οι μεγάλες εκσκαφές, καθώς και η εκμετάλλευση του ευνοϊκού προσανατολισμού για την προστασία από τους δυνατούς ανέμους του Αιγαίου και το κρύο, «δένουν» την αρχιτεκτονική με τον τόπο και την κάνουν να γίνεται μέρος της ίδιας της φύσης.

Αναρίθμητοι, εκπληκτικής ομορφιάς και αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος οικισμοί, βασισμένοι στη λιτότητα και την καθαρότητα των μορφών, είναι διάσπαρτοι σε όλα τα κυκλαδονήσια, προσδίδοντας μια μοναδική ταυτότητα σε κάθε ένα από αυτά. Οι οικισμοί άλλοτε παρουσιάζουν μια γραμμική ανάπτυξη, όπως στην περίπτωση της Χώρας της Τήνου, και άλλοτε

έχουν «καστροειδή» μορφή, αποτελώντας εξέλιξη οχυρωμένων οικισμών των μεσαιωνικών χρόνων, τότε που οι Κυκλαδίτες ζούσαν με το φόβο των πειρατών. Τέτοιοι οικισμοί είναι η 'Ανω Σύρος, η Πλάκα της Μήλου, η Χώρα της Ίου, της Κιμώλου και της Σερίφου, το Κάστρο της Νάξου, το Κάστρο της Σίκινου. Η Χώρα της Φολεγάνδρου, το Κάστρο της Αντιπάρου και το Κάστρο της Σίφνου είναι οι πιο χαρακτηριστικοί οικισμοί που έχουν χτιστεί με το μεσαιωνικό σύστημα, φέροντας όλα τα γνωρίσματα ενός τυπικού βενετσιάνικου οχυρού: διώροφα σπίτια χτισμένα το ένα δίπλα στο άλλο για να σχηματίζουν το εξωτερικό τείχος του κάστρου, πύργοι, πολεμίστρες, πύλες και καμάρες, βενετσιάνικα οικόσημα και επιγραφές.

Βαδίζοντας ο επισκέπτης σε έναν παραδοσιακό οικισμό των Κυκλάδων έχει την εντύπωση ότι βρίσκεται σε λαβύρινθο και ότι περιβάλλεται από ένα συναρπαστικό σκηνικό κινηματογραφικής ταινίας. Τα αναρίθμητα δαιδαλώδη στενά δρομάκια με τις πέτρινες πλάκες και τους γαλακτισμένους αρμούς αποτελούν ένα αδιάσπαστο σύνολο με τις ασβεστωμένες προσόψεις των ακανόνιστα χτισμένων σπιτιών και εκκλησιών – κάτασπροι συνεχόμενοι κύβοι, κάτω από το εκτυφλωτικό αιγαιοπελαγίτικο φως, σε διαστάσεις κοντά στα μέτρα του ανθρώπου, που με την αρχιτεκτονική τους αρμονία και τον μικρό όγκο τους συνθέτουν εικόνες μοναδικές στον κόσμο.

Τα κυκλαδίτικα σπίτια είναι ισόγεια ή διώροφα, με πέτρινη εξωτερική σκάλα, λιτά, χωρίς στολίδια, με λίγα ανοίγματα, σε μια γοητευτική χρωματική αντίθεση του λευκού με τα ζωηρά χρώματα σε πόρτες, παράθυρα και μπαλκόνια (συνήθως βαθύ γαλάζιο της θάλασσας). Η στέγη είναι άλλοτε επίπεδη και άλλοτε θολωτή. Οι κεραμοσκεπές δεν συνηθίζονται στις Κυκλάδες, εντούτοις σε μερικά νησιά (Κύθνος, Τήνος, Σύρος) χρησιμοποιούνται σποραδικά, ενώ στην 'Ανδρο και την Κέα το σύνολο των σπιτιών έχει κεραμοσκεπές, ξενίζοντας ευχάριστα τον

επισκέπτη.

Το εσωτερικό ενός τυπικού κυκλαδίτικου σπιτιού, συνήθως χωρισμένο σε δύο άνισα τμήματα, χαρακτηρίζεται από ομοιογένεια. Έπιπλα που δένουν με την αρχιτεκτονική του σπιτιού, ακόμα και χωνευτά στους τοίχους, ερμάρια, σταμνοστάτες, σεντούκια, εικονοστάσια, ξυλόγλυπτες κασέλες συνθέτουν μια απaráμιλλη εικόνα αισθητικής αρτιότητας.

Θαυμάσια ενταγμένη στη λιτότητα και την καθαρότητα των μορφών της κυκλαδίτικης αρχιτεκτονικής είναι και η λαϊκή εκκλησιαστική αρχιτεκτονική, που γοητεύει τον επισκέπτη με την πλαστικότητα και την ποικιλομορφία της. Έξοχο παράδειγμα αποτελεί η εκκλησία της Παναγίας της Παραπορτιανής στη Χώρα της Μυκόνου, που απαρτίζεται από τέσσερις ισόγειους ναούς οι οποίοι στηρίζουν το κυρίως κτίσμα του πρώτου ορόφου.

Χαρακτηριστικό συμπλήρωμα των κυκλαδίτικων οικισμών είναι οι πέτρινοι, συνήθως ασβεστωμένοι ανεμόμυλοι, που μαρτυρούν σιωπηλοί το μόχθο των κατοίκων των περασμένων εποχών.

Στη Σαντορίνη και τη Θηρασιά υπάρχει ένας ιδιαίτερος τύπος σπιτιού: τα «υπόσκαφα» σπίτια, ένας λαξευμένος στο συμπαγές ηφαιστειακό υλικό χώρος -οριζόντιο τούνελ- που με την προσθήκη ενός τοίχου μπροστά μετατρέπεται σε κατοικία. Ενώ στην Κίμωλο και στη Μήλο ο επισκέπτης θα δει τα περίφημα «σύρματα» με τις πολύχρωμες πόρτες τους, σπηλιές στην ακτή ή παραθαλάσσια κτίσματα όπου οι ψαράδες τραβούσαν τις βάρκες τους για να τις προφυλάξουν από τον καιρό.

Δυο εντελώς ξεχωριστές περιπτώσεις στην αρχιτεκτονική των Κυκλάδων αποτελούν η Ερμούπολη της Σύρου και η Χώρα της 'Ανδρου, όπου, λόγω της οικονομικής ευμάρειας των κατοίκων, δημιουργήθηκαν εντυπωσιακά νεοκλασικά κτήρια, από επώνυμους τεχνίτες και αρχιτέκτονες όπως ο Τσίλερ, που συνθέτουν οικιστικά σύνολα μοναδικής γοητείας.

Στην τραχιά και υποβλητική ύπαιθρο των Κυκλάδων ο άνθρωπος κάνει αισθητή την παρουσία του με τα αναρίθμητα λιθόστρωτα μονοπάτια, τις ξερολιθιές και τις πεζούλες, που αύξαναν τις λιγοστές καλλιεργήσιμες εκτάσεις των νησιών. Την κυκλαδίτικη ύπαιθρο στολίζουν ακόμη οι βρύσες, οι ανεμόμυλοι ή οι νερόμυλοι, τα αμέτρητα ξωκλήσια και βέβαια οι θαυμάσιες πετρόχτιστες αγροικίες (οι «κατοικιές» στην Ανάφη, «χωριά» στη Μύκονο, «θεμωνιές» στη Σίφνο και στη Φολέγανδρο), που με τη λιτή, πλαστική αρχιτεκτονική τους εντάσσονται απόλυτα στο κυκλαδικό τοπίο.

Στην κυκλαδίτικη ύπαιθρο δεσπόζουν τα επιβλητικά καastroμονάστηρα, οχυρωμένα μοναστήρια χτισμένα με την αρχιτεκτονική κάστρου, όπου κατέφευγαν οι κάτοικοι σε κάθε πειρατική επιδρομή. Χαρακτηριστικά μοναστήρια-πύργοι είναι η μονή της Παναγίας της Υψηλοτέρας στη Νάξο, η μονή Ταξιαρχών στη Σέριφο και η μονή της Ζωοδόχου Πηγής στη Σίκινο.

Αριστουργήματα της λαϊκής κυκλαδίτικης αρχιτεκτονικής θεωρούνται οι περίφημοι περιστεριώνες της Τήνου και της 'Ανδρου, που με τα λεπτοδουλεμένα διακοσμητικά τους σχέδια σε υπέροχες παραλλαγές αξιοποιούν με θαυμαστό τρόπο το παιχνίδι της σκιάς και του φωτός, συνδυάζοντας τη λειτουργικότητα με την αισθητική.

Αγροτικό τοπίο

Το Αγροτικό Τοπίο είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ φυσικού περιβάλλοντος και διαχειριστικών αγροτικών συστημάτων. Η μακριά ιστορική πορεία αυτής της αλληλεπίδρασης στην περιοχή του Νοτίου Αιγαίου, έχει δημιουργήσει μια σειρά από ημι-φυσικά τοπία, τα οποία αν και δεν διακρίνονται για την παραγωγική τους αξία (εξαιτίας των περιορισμένων φυσικών πόρων), εντούτοις χαρακτηρίζονται από μεγάλη οικολογική και αισθητική αξία. Η οικολογική αξία έχει να κάνει με την ίδια τη φύση των παραδοσιακών αγροτικών διαχειριστικών συστημάτων, με τα οποία συντηρείτο με βιώσιμες πρακτικές η ποιότητα των περιορισμένων φυσικών πόρων. Η αισθητική αξία, από την άλλη, αναφέρεται στη συμβολική δύναμη των αγροτικών αυτών τοπίων, τα οποία αποτελούν έναν αυτοτελή τουριστικό πόρο, με υψηλές δυνατότητες μελλοντικής αξιοποίησης.

Τα χαρακτηριστικά του αγροτικού τοπίου μπορούν να διαχωριστούν σε πέντε κατηγορίες:

Τις αναβαθμίδες, οι οποίες αποτελούν πολύτιμο μέσο συντήρησης των φυσικών πόρων (έδαφος, νερό). Η εγκατάλειψη της γεωργίας τις τελευταίες δεκαετίες και η απουσία εξειδικευμένων τεχνιτών συντήρησης τους, έχει οδηγήσει σε ευρύτατη υποβάθμιση της ποιότητας τους, όπου αυτές δεν έχουν καταστραφεί πλήρως. Ιδιαίτερα σε περιοχές όπου οι αναβαθμίδες χρησιμοποιούνταν για την καλλιέργεια σιτηρών ή κτηνοτροφικών φυτών, η καταστροφή ενισχύεται από τον εκσυγχρονισμό της αγροτικής παραγωγής.

Τις περιφράξεις, οι οποίες χρησιμοποιούνται για τη διαχείριση των κοπαδιών των αιγοπροβάτων (συνήθως από πέτρες) και την προστασία ευπαθών καλλιεργειών από τους ανέμους, με φυτοφράκτες (συνήθως από καλαμιές). Οι περιφράξεις

χρησιμοποιήθηκαν σε πολύπλοκα συστήματα διαχείρισης της βόσκησης και ανανέωσης του βοσκητικού δυναμικού των άγονων βοσκοτόπων.

Τα μονοπάτια, τα οποία αποτελούσαν τις οδούς χερσαίας επικοινωνίας μεταξύ των οικισμών των νησιών. Ο συνδυασμός τους με περιφράξεις, προσφέρει τοπία μεγάλου φυσικού κάλλους και δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού, αν και η εγκατάλειψή τους, σε συνδυασμό με τη διάνοιξη αγροτικών δρόμων, έχει οδηγήσει στην καταστροφή πολύ σημαντικού ποσοστού τους. Τα τελευταία χρόνια ευτυχώς, γίνεται μια σοβαρή προσπάθεια ανάδειξης των μονοπατιών, ως διαδρομών πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

Οι αγροτικές κατασκευές, οι οποίες είναι μια ευρύτατη κατηγορία που περιλαμβάνει κατασκευές αποθήκευσης προϊόντων και διανυκτέρευσης στους αγρούς (αποθήκες, οικήματα), κατασκευές στάθμευσης ή σταβλισμού των ζώων (στάνες, στρούγγες), ειδικές κατασκευές για εκτροφή ζώων ή/και πουλιών (περιστερέωνες), κατασκευές μεταποίησης προϊόντων στον αγρό (αλώνια, λιχνιστήρια, πατητήρια) ή σε ειδικούς χώρους (ανεμόμυλοι, υδρόμυλοι), κατασκευές άρδευσης ή ύδρευσης των ζώων (πηγάδια, στέρνες). Ο πλούτος και η ποικιλία στην μορφή και στις τεχνικές κατασκευής τους είναι τεράστιος και σε συνδυασμό με το κυρίαρχο υλικό κατασκευής (πέτρα), καθιστούν τις κατασκευές αυτές εξαιρετικά «πολύτιμες» για την αισθητική αξία του τοπίου. Όπως και με τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά, ο εκσυγχρονισμός της αγροτικής παραγωγής από τη μια με τη χρήση διαφορετικών υλικών στη συντήρησή τους ή την αντικατάστασή τους και η εγκατάλειψη της γεωργίας από την άλλη, έχουν οδηγήσει σε σημαντική υποβάθμιση της ποιότητάς τους.

Οι υπόλοιπες κατασκευές της υπαίθρου. Οι υπόλοιπες κατασκευές περιλαμβάνουν κυρίως ιερούς χώρους, δηλαδή κατασκευές που χρησιμοποιήθηκαν στο παρελθόν, ή χρησιμοποιούνται ακόμη, για λατρευτικούς – θρησκευτικούς σκοπούς. Ο πλούτος και η ποικιλία των διαφορετικών κατασκευών είναι και εδώ πολύ μεγάλος. Εδώ θα πρέπει να προστεθούν και οι αρχαιολογικοί χώροι, για τη

σημασία των οποίων στη συμβολική σημασία των νησιών του Νοτίου Αιγαίου και γενικά της Ελλάδας, δεν χρειάζεται να προστεθούν πολλά.

Εκτός από τα παραπάνω ανθρωπογενή όμως χαρακτηριστικά, τα αγροτικά τοπία των νησιών του Νοτίου Αιγαίου παρουσιάζουν και ενδιαφέροντα φυσικά χαρακτηριστικά, τα οποία αναφέρονται στο γεωλογικό τους υπόβαθρο και στις φυσικές χρήσεις γης. Η γεωλογία των νησιών είναι ιδιαίτερη και συχνά σπάνια, με πολλά διαφορετικά υπόβαθρα και σχηματισμούς, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στο πλήθος των γεωλογικών μνημείων στην περιοχή (περισσότερες λεπτομέρειες στην προηγούμενη παράγραφο). Οι φυσικές χρήσεις γης (εκτός των καλλιεργειών δηλαδή), είναι επίσης ιδιαίτερα πλούσιες, με τα χαρακτηριστικά φρυγανικά Μεσογειακά οικοσυστήματα χαμηλού ύψους και μακία βλάστηση κατά μήκους των υδρογραφικών γραμμών και πολλά σπάνια, απειλούμενα ή/ και ενδημικά είδη, γεγονός που αντικατοπτρίζεται και εδώ από τις πολλές περιοχές που εντάσσονται στο δίκτυο NATURA2000.

Πηγή: